

קונסוסם של הקלושמרל התרבותי

ראש של המועצה לתרבות ואמנות, ומלבד כמה תמיכות עלובות שזכיתי ממוסד זה, המיועד לעורר את אמנות התיאטרון המקורי, נפלה בחלקי אך ורק שנה וחוסר התחשבות. אפשר גם להמשיך את התמיכות האלה לדברי אוריפידס האומר באחד ממחזותיו, בשעה שהוא מתקף את הנובורישים האתונאים: „ואת השאירות זורקים לכלבים“. זכור לי היטב, כיצד רצתי בשביל תמיכה נלעגת לחמש אלפים לירות בשנת 1972, בשעה שניסיתי להעמיד את הפרודוקציה של „המשיח“ עם 15 שחקנים בלא פרוטה שחוקה... ואותה גברת כתבה לי מכתב, שרק אם אבצע שינויים במחזה, דהיינו במלים אחרות אצטר את עצמי, אוכל לקבל את התמיכה העלובה. (ראה מאמר של מאיר ויזלטיר עם העתק של המכתב ב„סימן קריאה“ 1).

ניתן לומר שרוב עבודותי בתיאטרון העברי מלבד „מעבר לגולן“ ב„הבימה“ (שעליה גם זכיתי לפרס) ואת „הגולם“ בפסטיבל האינטר-דרמה, שבו ייצגתי את מדינת ישראל, עשיתי אך ורק ביוזמתי ובמאבק עקשני וחסר פשרות לביטוי עצמי.

על הנעשה עכשיו בעקבות חילופי השלטון אינני יכול אלא לחזק מול הסענות שאנשי „הליכוד“ ירסו את התרבות... אל דאגה, אנשי הממשל הקודם דאגו להריסה הזאת היטב, ורק מי שבקי בארגון הביזנטיני וברזיה של המועצה לתרבות ואמנות על עשרות ועדיה וחבר נאמניה, יבין על נקלה שלשלטון החדש הוגש על מגש של כסף מכשיר יעיל ביותר לדיכוי המלה והביטוי החופשי בארץ הזאת.

אם נרצה לקחת לדוגמא את צ'כיה לאחר האביב הרוחני של 1968 ולאחר הפלישה של הסובייטים לפראג, אנחנו לומדים שהפוליטריקים היו חייבים לכלוא סופרים או להגלותם מכיוון שהתייצבה לפניהם קבוצה של אנשי רוח אמיצים שלא היו מוכנים לוותר על עקרונותיהם. אבל כאן? אצלנו? מי כבש אותנו? בסך הכול התחלף השלטון באנשים האומרים בגלוי מה שקודמיהם חשבו בסתר לבם ולא העזו לתת פומבי לצפונות מחשבותיהם ועמדות כוח עברו מיד ליד. מי שהיה פרסונה נון-גרטה (דהיינו אשיות בלתי רצויה) במשטר הקודם ימשיך להיות גם במשטר הזה ואלה, אני מבטיח לכם, מעטים ויחידים.

מרטין לותר קינג אמר: „היה לי חלום“, ואחר-כך מטורף ירה בו ורצחו; גם לי היה חלום, האמנתי שכאן בארץ שלי אוכל ליצור כאוות נפשי, לתת מעצמי עד גבול היכולת האנושית שלי, החלום שלי בינתיים נרמס, ריח הקלושמרל חנקו. אינני כועס, אינני זועם, כי אין על מי לכעוס ועל מי לעזום. אני פשוט עצוב.

יוסף מונד, חל-אביב

הדרישות היו למשטר הקודם כלפינו. לא אזכה בשום ידוד מסיבה פשוטה: השקפת העולם שלי אינה זהה להשקפתם הפוליטית. כשלעצמי, התעניינותי אינה מתרכזת בסמלים ובטקסים אלא אך ורק בבניאדם. אינני מאמין במלים גבוהות אלא במעשים יום יומיים, מעשים צדיקים, מעשים שהם למעשה חסרי כל חשיבות עבור העתונות המקומית אך חשובים ביותר עבור עבודתי היוצרת. מה שנוגע לסכסוך הטראגי בינינו לבין שכנינו, אינני מאמין בשום פנים ואופן שנוכל לכפות את רצונו בכוח על האוכלוסים הערבים. רק ויתורים מרחיקי לכת שלנו ושלם, רק השאיפה לפשרה מצידם ומצינו יכולה להיות הדרך וההתחלה של הרגיעה המיוחלת וההתחלתם של חיים משותפים מתוך הבנה וכבוד הדדי.

איזו תועלת יכולה לצמוח לי עצמי מגברת גאולה כהן אשר בלי לראות או לקרוא את המחזה שלי „מושל יריחו“, בקעה קבל עם שזה מחזה מוקצה מחמת מיאוס? איזו תועלת תצמח לי עצמי ממר משה שמיר, למרות שבניגוד לאחרים אני כן חושב שהאיש הזה עמל וכתב כמה וכמה ספרים ומחזות, אני חוזר ושואל: איזו תועלת? בפעם היחידה שנפגשתי עמו, בתחילת שנות ה-60, מסרתי לו מחזה בעבור עיתון ספרותי שבחיפה, שהוא היה עורכו, ומר שמיר החזיר לי את כתב היד אשר נתקבל אחר-כך על ידי מר אהרון אמיר והודפס ברבעון „קשת“, שהיה אז בתחילת דרכו ומהפכני כשלעצמו. יותר מזה אף פעם לא הזמינני מר שמיר להשתתף במוסף הספרות של „מעריב“ בשעה שהיה עורכו. ואם לא הזמינני אז כשהיה באופוזיציה, אינני רואה מה לי ולו כעת כשהוא בשלטון ואני ממשיך להשאר באופוזיציה כנגד כל השלטונות.

גם מהזרם הדתי לא תצמח לי הישועה. אני משוכנע שהם היו שמחים לראות במקום „הבימה“ ישיבה. למעשה אפשר להתקין שם כמה ישיבות: ישיבת האולם הגדול, ישיבת האולם הקטן וישיבת הבימרתף. מאידך גיסא, אני רוצה לציין כאן ברשומת שום גוף שמאלי לא תמך בי בפועל מעולם מכבד אהדה אפלטונית. האנשים היחידים אשר תרמו לכספם הפרטי להפקותי לא באו מקרב השמאל והיו אלה בשה"כ שניים: הגברת שולמית שוקן ומר הילל קוק.

האמת היא הרבה יותר מרה. מי שנלחמה נגדי ושמה בדרכי מכשולים ומנעה בכל כוחה את התפתחותי כאמן בארץ הזאת, הייתה הגברת לאה פורת היושבת

במאמר ששמו „הבידור המסובסד“ שפרסמתי בדף הספרות של הארץ חלו כמה אי הבנות, ומכיוון שאינני מוצא טעם להמשיך להתווכח על דפי אותו מוסף ספרות, אני מוצא לנכון לפנות אליכם, כדי להבהיר את דברי.

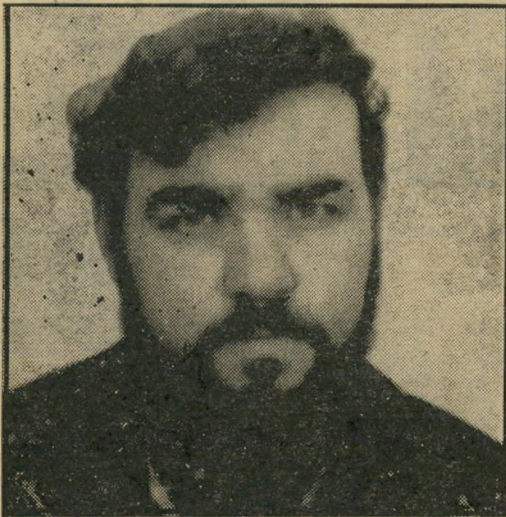
ראשית, המאמר שפרסמתי נהפך להפתעת המוח לטת ל„מכתב לעורך“, למרות שהוא נתקבל עלי-ידי מר בנימין תמוז (עורך דף הספרות) כמאמר ולא כמכתב לעורך. כיון שדבריי עמדו להתפרסם כמאמר, לא הבעתי שום התנגדות שהבדרן שלמה בר-שביט נציג התיאטרון הלאומי „הבימה“ ישיב לי באותו מעמד. לאחר שהבעתי את תמיחתי לפני מר תמוז, שמאמרי נהפך למכתב, הבטיח לי עורך המוסף הבטחה חגיגית שאקבל שכר סופרים, והנה לאחר שנים רבות בארץ הזאת למדתי דבר חדש. מעתה אני מקבל שכר סופרים גם בעבור מכתביי המופנים אל עורכים מסויימים.

אינני רוצה כאן להיכנס לפולמוס עקר וחסר כל טעם עם הבדרן בר-שביט, מכיוון שהסגנון הגס, השחצני, האומר אך ורק: אני ואפסי עוד — סגנון של פקידונים משוכנעים שרשמו את הארץ הזאת בטאבו על שמם — מוכר לי היטב כתושב ותיק בארץ הזאת והוא נמאס עליי מזמן. הנקודה היא אחרת. בסוף רשימתי פניתי אל מי שהתראיינו בעת האחרונה ודיברו גבוהה גבוהה על הצורך בערכים ובתרבות עברית והעמדתי לפניהם בצורה אירונית את האתגר של השינוי המיוחל. רק מי שאינו מכיר אותי ולא עקב אחר יצירי תני יכול לחשוב שאכן האמנתי, ולו לרגע אחד, שאחד מאותם האנשים שהפניתי את הכדור אליהם מסוגל כרגע לשנות דבר מה לטוב או לרע.

הסיבות לחוסר אמנותי רבות, אך במאמר זה אמנה, ברשותכם, כמה מהן: קודם כול אינני מאמין שפוליטיקאים יכולים אל יש להם הזכות להתערב ביצירה כשלעצמה. המקרים היחידים שהשליטו הפוליטיקאים את רצונם בשדה התרבות היו לאסונות רוחניים אכזריים. לדוגמא, סטאלין, אשר הרס את התרבות והי תיאטרון הרוסי, היטלר, גבלס וחבר מרעיו שהרסו את התרבות הגרמנית, מקיארתי בארה"ב, שניסה להרוס את התרבות האמריקאית, ולא אדבר על האינק" ויוציה אשר העלתה את זיורדנו ברוננו על המוקד והתעללה בגלילא גלילי.

כשמדובר בי, אני משוכנע וברור לי בצורה מוחלטת של אזכה בשום תמיכה ובשום אפשרות של הבעה עצמית מאותם אנשים שהתכוונתי אליהם, אם לא אלך בתלם ולא אהיה „ילד טוב“... (למעשה אותן

להחזיר את חובות „קרן תל-חי“

שנודעו כאשפי הכלכלה של העולם זה דורות, תהרוס מפא"י כל חלקה טובה בכלכלת המדינה ותבלום פיצויי משיכת הון אליה. כך קרה, שהריבית הגבוהה, האני פלאציה הדוהרת והפיחותים הקפיצו את סכומי חובות „קרן תל-חי“ למספרים שהדמיון מנוע לעכל.

ב„קרן תל-חי“ לא היו מעילות, מטעמה לא נשלחו עסקנים לבילוי ימי שישי ושבת בחוף-לארץ וגם לא נקנו על חשבונה פנטהאוזים לפקידיה. כל כספי „קרן תל-חי“, עד הפרוטה האחרונה, נועדו למימון מפלגה ואם בישראל, שגורלה המיוחד ונאמנות חבריה לעקרו נותיהם הציוניים התייסו את הממסד. אם לא נרצה לראות בישראל רק „מפלגות של מיליונרים“ המסוגלים לממן את פעילותיה, ונשאף למלא את המפה הפוליטית של המדינה גם במפלגות המונים עממיות, של בני שכונות המצוקה ובעלי המעמד הבינוני, יהיה חייב הציבור ליטול חלק פעיל במימון הפעילות המפלגתית במדינה.

כי חובה של „קרן תל-חי“ אינה רק חובה של „חירות“, זה חוב הכבוד של עם ישראל כולו — זה חובה של הדימוקרטיה הישראלית.

משה יהלום, גבעתיים

מן הזיכרון — שכדי לזכות בעבודה מסודרת, מטעם רשויות השלטון במדינה, בשנים הראשונות לאחר שוך קרבות מלחמת-השחרור, הייתה עדיפה „תעודת יושר“ מפלגתית מתעודת יושר אישית. ולא אז בלבד — כדי שאלמנות ויתומי מלחמות ישראל יזכו לסיעוד כלכלי, רצוי היה שיקיריהן יפלו למען המולדת כשתיות סוציאליסטיות אדומה צמודה על לוח לבם. הרביוזי ניסטים לא נכללו בקהל ישראל, ו„בלי חרות ובלי מק"י“ לא הייתה רק סיסמה ריקה מתוכן, שנוקדה בחלל לצורכי תעמולה פוליטית. זה היה מוטו שממנו שאבו פקידוני הממסד של ממשלת ישראל, של הסוכנות היהודית ושל הסתדרות העובדים הכללית את כוחם לקיים את הפער במשטר מפא"י.

משהתברר ל„משפחה הלוחמת“ שהם נחשבים ב" מדינתם ל„אזרחים מסוג ב", וכי מפא"י איתנה בדעתה לסייע לחיסולה של תנועה פוליטית עלי-ידי מצור כלכלי, נכנסה לתמונה „קרן תל-חי“. תחילה פעלה הקרן בצניעה, כדי לסייע בדחיפות לאלמנות וליתומי לוחמי המחתרות הלאומיות, אצל"ל ולח"י, שלא זכו, בשנים הראשונות לכינון המדינה, לסיעוד ממשלתי. רק בשנת 1966 — שמונה-עשרה שנים (!) לאחר שוך קרבות הש"ח, זכו נציגי המחתרות הלאומיות להדליק לפיד ראשון בירושלים, ביום הזיכרון הכללי לחללי האומה, ולהשתתף במשמר כבוד משותף עם ותיקי „ההגנה“. שנתיים אחר-כך, בשנת 1968, ניהל ראש הממשלה מנחם בגין, לוי אשכול, גם לפצות את „חירות“ על הוצאיו תיה לתשלומים בעבור משפחות חללי המחתרות. פטרי"ם של לוי אשכול ואריה בן-אליעזר, שהיה באותו זמן יו"ר הנהלת „חירות“, ופרישת נח"ל מממשלת הליכוד הלאומי, השכיחה גם את הבטחת הסיעה הזאת.

ואין זה הכול. מוסדות ציבור מבוססים רבים לא ניהלו להלוות כספים ל„קרן תל-חי“, כדי ש„חירות“ תוכל לפרוע את חובותיה המצטברים. כך נאלצה הקרן להציג פיתויי ריבית בשיעורים גבוהים, כדי שאנשים יעדיפו להפקיד כספים בקרן ולא בבנקים, למשל.

ולא הייתה אפשרות אחרת. הישובים הראו, שבפרק זמן סביר צפוי מראש, בצמצומים ניכרים של פעולות, אפשר יהיה להחזיר את הלוואות. אולם, אף גאון כספני אחד לא יכול לשער בדמיונו הפרוע ביותר, כי במדינת היהודים,

ציניות תכונה חשובה היא לעיתונאי, אבל כאשר הציניות נוגעת לבורותם של הקוראים, עלול הכתב למצוא עצמו מיותר, כפיל בחנות של חרסינה. למשל: נצא ונשאל את המכונה „האדם מן הרחוב“, מה ידוע לו על „קרן תל-חי“, כמה כסף הקרן חייבת, למי ומדוע, ונמצא רבים, אשר הקשר האסוציאטיבי המיידי שלהם יעבירם לפרשיות שחיתות בנוסח ידליו, אשר נחשפו בשנה האחרונה בגופים מבוססות שונים, הקשורים חלקם, בצורה זאת או אחרת, מעט או הרבה, עם מפא"י ההיסטורית.

וזאת למרות שזכויותיה הלאומיות של „קרן תל-חי“ בעבר רבות מחובותיה הפיננסיות בהווה; למרות שה-אחריות העיקרית לחובות הקרן מוטלת, בסופו של דבר, על ממשלות-ישראל השונות, שהציבור בחרן באורח דימוקטי, לטוב או לרע.

ואין אלו מלים סתם, הנאמרות כדי לזרות חול בעיני הקוראים.

פרשת „קרן תל-חי“ מתחילה לפני קום המדינה, בימי המחתרת העברית. ללוחמי האצ"ל, אשר התפלג בשילוחו 1931 מן „ההגנה“, לא היה עורך-קצוץ למימון פעולותיו הלאומיות, כמו ל„הגנה“, ול„פלמ"ח“, ורבים מאנשי „המשפחה הלוחמת“ שילמו מכיסם בעד חמש-עשרה שנות פעילות לאומית. אפילו בארץ-הקודש לא צומח על העצים הכסף הדרוש פעילות ההתנגדות באווינו ו„הספר הלבן“, שלו, לפריצת כול עכו ולשחרור אסיריה היהודים, ולהבאת אניית הנשק והמעפילים „אלטלנה“, לכן, משהתרבו הפעולות, נאלץ הארגון לחפש מקורות מימון נוספים, ולא מפרייהעץ, כאמור... זאת ראשיתה של פרשת „קרן תל-חי“ אך לא סופו של הסיפור.

משקמה המדינה, התגייסו לוחמי האצ"ל לצה"ל. בתמימות הרבה סברו, כי עם חתימת ההסכם על פירוקו של „הארגון הצבאי הלאומי“, ב-1 ביוני 1948, ייפתח גם דף חדש ב„מלחמות היהודים“ בתנועה הציירית, ולריביוניסטים, תלמידיו ז"ב, יינתן להשתלב במדינת-ישראל. לא עבור חודשים רבים ומפח נפש תפס את מקומו של התקוות הוורודות. קטנוניות, צרות מוחין ורישעות של לבלרים בממסד של ישראל גרמו לנידויה של „המשפחה הלוחמת מן החברה. „המשפחה הלוחמת“ נהפכה למשפחה הנרדפת... הישראלי של 1977 שכה — או שהוא מעדיף לדחוק